

MIDA UUT ON UUES KOIDULA ELULOOS?

Madli Puhvel. Lydia Koidula. Elu ja aeg. Tõlkijad Tiina Randviir, Katrin Kiik, Krista Mits. Tallinn: AS Aja-kirjade Kirjastus, 2016. 304 lk.

Madli Puhveli „Symbol of Dawn” ilmus 1995. aastal. Autor oli kirjutanud selle „maailmale”, soovides tutvustada üht eesti rahva ajaloo olulist naist ja tema kaudu tagasi maailmakaardile ilmunud iseseisvat Eesti Vabariiki. Kahjuks ei leidnud Madli Puhvel oma käsikirjale kirjastajat USA-s ja nii andis tema Koidula eluloo välja Tartu Ülikooli Kirjastus. Uudne ja huvitav oli see siis ka eestlastele, sest oli kirjutatud eestlase positsioonilt, aga autori elukäiku arvestades siiski natuke ka kõrvaltvaatajana. Ka esimene Koidula elulugu oli kirjutatud samamoodi: 1915. aastal Soomes ilmunud „Täheleenu” autor Aino Kallas tundis eestlasi, nende ajalugu ja ühiskonda, kuid vaatas seda Soomes üles kasvanu pilguga.

Madli Puhvel oli 1990. aastate alguses oma karjääri Californias lõpetav/lõpetanud meditsiinidoktor. Tema abikaasa Jaan Puhvel oli Tartu Ülikooli külalisprofessor ja Madli Puhvel soovis Tartus elades samuti midagi Eesti tutvustamiseks teha. Nii istus ta kirjandusmuuseumis ja vaatas läbi kõik materjalid, mida sinna aegade jooksul Koidula kohta oli kogutud. Oma eessõnas ingliskeelsele väljaandele tänab Madli Puhvel nii kirjandusmuuseumi inimesi kui ka oma abikaasat Jaan Puhvelit, kes bibliofiilina oli kogunud raamatukogu, kus eesti kirjandusest ja ajaloost huvitatud lugeja leidis kõike, mis neid küsimusi valgustas. Eestikeelsest väljaandest on see sissejuhataav osa millegipärast ära jäetud.

Madli Puhvel kirjutab just nimelt elulugu ja ütleb otsesõnu, et luuletuste analüüsiga ta ei tegele. 1995. aasta kontekstis oli see uus ja värske vaade, sest kogu nõukogude aja pakuti meile ju „kirjanikemonograafiaid”, küll „suuri” (Koidula puhul Karl Mihkla oma), küll

„väikseid” (st neid, mis ilmusid sarjas „Eesti kirjamehi”, Koidula oma seal Bernard Söödilt), kus tegeldi just nimelt „elu ja loominguga”, enamasti pikalt ja mõnikord ka igavalt just „loominguga”. Aino Kallase „Täheleendu”, mis samuti käsitles luuletaja elu, nõukogude ajal ei avaldatud, selle uustrükk (ka uus tõlge Ants Paikrelt) ilmus 1999. aastal.

Eesti Vabariigi esimestel uue iseseisvuse aastatel, kui traditsioonid olid saanud nii tähtsaks, mõjus Madli Puhvel kindlasti feministina ja teatud mõttes feministlik (kõige paremas mõttes) on ka tema Koidula-käsitlus. Lisaks vaatab ta selle erakordse naise saatusele ka meediku pilguga. Nii saame inimliku käsitluse Koidula elust ja ajast (nagu eestikeelse väljaande alapealkiri ka lubab), inglise keeles kõlab see üldistavamalt: „The life and times of the 19th-century Estonian poet Lydia Koidula”.

Madli Puhvel kirjutab oma raamatut neile, kes Koidulast ei tea rohkem, kui et ta on naine Eesti 100-krooniselt. Kahtlustan, et suur hulk praegustest eesti noortest lugejatest tunnevad küll Koidula populaarsemaid luuletusi, kuid ei tea Koidula ajast palju rohkem. See, kuidas Madli Puhvel kirjeldab Koidula elutingimusi Pärnus, Tartus, Kroonlinnas ja tema Euroopa-reisi, on asjakohane ja hästi kirjeldatud. Uus, tõeliselt uus Madli Puhveli raamatus on praegugi veel käsitlus Koidula peresuhetest tema abielu ajal. Aino Kallas kirjutas „Täheleenu” siis, kui Lydia ja Eduard Michelsoni kirjavahetus ei olnud kättesaadav. Tema intervjuueis kaasaegseid ja Madli Puhveli veendumust mööda usaldas liialt Koidula õemeest Heinrich Rosenthali. Sealt tuli arusaam Koidula õnnetust abielust ja kuhtumisest Kroonlinna tuultes. Seesuguse arusaama Koidula abielust kummutus juba Aino Undla-Põldmäe oma artiklis „Koidula oma mehe kirjades”.

Madli Puhveli järgi varjutasid aga Koidula elu viimast kümnendit Jannseni laste tülid isa pärandi ümber. Ta

kirjutab ausa nõrdimusega sellest, kuidas Koidula vend Harry Jannsen võttis pärast isa halvatus üle ajalehe, kuidas ta kergemeelselt käis ümber selle varandusega, mis pidi jagatama kõigi laste vahel ja mille kogumisel oli Jannseni kõrval olnud otsustav osa just Koidulal, kes üheksa aastat oli koos isaga ajalehte teinud. Kuid ajastu kommete järgi ei saanud korralikud naised Baltimaades esineda trükisõnas ja nii jäi Koidula tegelik roll ajalehe juures teadvustamata ning ka ta oma perekond ei pidanud vajalikuks sellega arvestada. Michelsonid olid Eestist ära ja nii klaariti rahaasjad Harry Jannseni ja Heinrich Rosenthali omavaheliste kokkulepetega. Madli Puhvel on rõhutanud selleaegset baltisaksa kommet hinnata perekonda: ta kirjutab järjest sellest, kui olulised olid Koidula jaoks tema isa ja ema, vennad ja eriti ainuke õde, Eugenie Rosenthal, kes aga abiellumise järel käitus nii, nagu siis kombeks oli, ehk kuuletus kõiges oma mehele Heinrich Rosenthalile.

Madli Puhveli feministlik paatos kõlab praegu väga ajakohaselt: naiste panust alahinnatakse, ka keskpärased või lausa andetud mehed saavad rahulikult jätta kõrvale andekad naised ja ühiskond aktsepteerib seda.

Elulugu, eriti üldtuntud rahvusliku tegelase elulugu, peegeldab ikka ka selle kirjutajat. Madli Puhvel on empaatiline ja objektiivne korruga. Ta kirjutab soojalt ja kaastundlikult ebatavaliselt andekast naisest, keda tema ajastu maha surus ja kes ise seda üldiselt normaalseks pidas. Ta jätab kõrvale kõige ebameeldivamad ja kaheldavamad faktid (nagu süüdistus Koidula kleptomaa-nias) ja rõhutab tema laia silmaringi ning uudishimu, tema loomulikkust ja oma pere hoidmist, tema vaimukust ja teravmeelsust. Peamiseks allikaks ongi talle Koidula perekondlik kirjavahetus, millest on avaldatud vaid osa,¹ kuid millele ta on leidnud arhiivist olulist lisa.

¹ Vt Koidula kirjad omakseile 1873–1886. Tõlkinud ja toimetanud Edith Rosenthal-Lipp. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1926.

Ometi on eestikeelses väljaandes fopaasid, mis tumestavad rõõmu raamatu ilmumisest. Küsimus polegi nii palju tõlkes, kui toimetamises. Tsiteerigem mõnda kummalist lauset: „Rahvajuttudest kokku pandud „Kalevipoeg” ilmus järjejutuna 1857. ja 1859. aasta vahel, nii nagu oli 1835. aastal ilmunud Elias Lönnroti soomlaste „Kalevala”” (lk 24).² Või seesugune: „Hurt oli õpetlane, kes läks hiljem õppima Helsingi Ülikooli, kus ta 1886. aastal kaitses filoloogiadoktori kraadi” (lk 226).³ Või mida arvata niisugusest passusest, kui jutt käib Koidula sõnadele loodud lauludest esimesel laulupeol ja 100 aastat hiljem peetud nn juubelilaulupeost Nõukogude Eestis: „1969 oli nõukogude Eesti ajaloos ikka veel üsna sünge periood. Toimus dissidentide karm repressioon ja salapolitsei tegevus oli üldteada fakt.” (lk 81)⁴

Kas ei peaks tõlkimisel siiski olema esikohal sisu, mitte lausete tõlkimine? Ja kui tõlkija tõlgibki nii, nagu ta teises keeles sõna-sõnalt loeb, kas siis ei ole toimetaja asi parandada kirjutatut viisil, mis oleks kooskõlas tavaga, kuidas selles keeles on sündmusi ja nähtusi üldiselt nimetatud? Inglisekeelsele lugejale võib ehk üldistatult öelda, et „Kalevipoeg” ilmus osade kaupa, kuid eesti keeles ei ole ÕES-i toimetistes lau-

² Originaalis: „He would shortly become the most respected and celebrated Estonian author after the publication of his magnum opus, *Kalevipoeg*, in serialized pamphlet form during 1857 to 1859. *Kalevipoeg* was originally presented as a compilation of folktales which Kreutzwald had collected over the years, analogous to the Finnish epic *Kalevala* compiled by Elias Lönnrot and published in 1835.” (M. Puhvel, *Symbol of Dawn*, Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1995, lk 31.)

³ Originaalis: „Hurt was a scholar who went on to earn a doctorate in philology at the University of Helsinki in 1886.” (M. Puhvel, *Symbol of Dawn*, lk 223.)

⁴ Originaalis: „1969 was still a grim period in Soviet Estonian history. There was strong repression of dissidents, and secret police activity was an acknowledged fact of life.” (M. Puhvel, *Symbol of Dawn*, lk 84.)

lude kaupa ilmunud rahvuseepos ometigi mingi järjejutt?

Võib vaielda, aga kui ma näen, kuidas KGB-d tõlgitakse eesti keelde „salapolitseiks”, siis mind see häirib. Kuigi – üldiselt võttes – mis ta muud oli? Või kui Jakobsoni ja Hurda-Jannseni leeri konfliktist kõneldes nimetatakse esimesi „liberaal-demokraatideks”, kuigi nad eesti traditsioonis on ikka olnud radikaalid. Kohmakat väljendust, ka vigu aastaarvudes ja terminites („Helme ja Tarvastu on kogukonnad Lõuna-Eestis”, lk 274, vt ka näiteks lk 236, 263,

272) on liiga palju. Ja ingliskeelse originaalteose lõpus olnud bibliograafia on ära jäänud. Huvitav, miks?

Minu meelest on küsimus lihtsalt asjatundmatuses. Siit moraal: päris iga kirjastus ei peaks puutama näiliselt lihtsaid, kuid siiski ajaloolist teadmist vahendavaid teoseid. Mulle tundub, et kirjastus ei ole aru saanud, mida nad välja on andnud, ja on niimoodi head raamatut rikkunud. Kahjuks.

SIRJE OLESK